

Յետինն ի շունչ զինքն յանձկայրեաց
Երազեալ գիրկըս սիրելեաց .

“Սինչ ըզվըճիւ լուայ ես ժանտ
Բնդ քրսան ամբս կալ ի բանտ ,
Ոչ յայնքանի ալիս ցաւոց
Թաւեր ժուժել կենացս իմոց .
Բայց արդ վըշտաց եմ յաղթական .
Եւ հասունէ ցաւոց վախճան :

Բաբէ , տոռունքս իմ ամբակապ
Ո՛հ , լուծանին արդ ձեռննթափ .
Սըտեալ ուրուք ի խորշ բանտիս
Ձեռք գըթած արձակեաց զիս .
Սիրտս ի բեռանց մեծ աղատեալ ,
Յազատութիւն վազեմ դարձեալ :

Ի մայրենին ի գիրկս այժմիկ ,
Բհա համբոյրս ձօնեմք քաղցրիկ .
Թող զմեր վիրօք մեղրածորան
Հեղցի պալսամ ներողութեան .
Սայր իմ , ըզձեռսդ որդեգորով
Բստ ի սիրտ իմ արկ օրհնելով :

Գուռ զիս յեռանդն իմ բոցահոլ
Խըրատէիր բարեհամբոյր ,
“Սի հըզօրին , որդեակ , ի դոյթ
Բնդդէմ զորդեր քեզ գոռ զայրոյթ ,” :
Բայց քան ի մուտս՝ ամպք ոսկեւառ՝
Յոյս իմ յայնժամ փայլէր պայծառ :

Օ երդ նոր Բրուտոս ես հայրենեաց
Տալ կարծէի սուսերս փառաց .

Ի նախատիպն հանել պատիւ
Օ խալական մեռեալ արծիւ .
Օ արթուցանել՝ զոյր դէմք յԼալիս
Ու ոտք Սիկուլեան ձրգին յալիս :

Ո՛ր իցես դու անագորոյն
Օ ի այպն առնես զիս ապառու՝
Բնդ իմ շարժեալ ծաղը ընդ երազ ,
Յոր սիրտ ձրգեաց զիս չարաբաստ .
Բհ , կափուսցես զաչս իմ , ո՛վ մայր ,
Սի զայն տեսից ծիծաղ յամայր ,” :

Խաղաղութիւն քեզ Սիլվիէ .
Խտալիա զքեզ աշխարէ .

Կորիցէ օրն՝ յոր արտասուք
Ոչ ցօղիցեն զոսկերսդ ի սուգ ,
Եւ մոռասցի Խտալիա
Որ զանձն իւր ետ փոխան նորա :

Բալարդ ի լոյս առաւօտին
Հեզահամբոյր սքօղի լուսին .
Հեզիկ եւ շունչ տառապելոյն
Բրդ նըւաղեալ մահահանգոյն ,

Ի չարատանջ տագնապ յետին
Բրդարոյն եւ Թըռեալ ոգին :

Հասին անդէն , եւ ըզմարմին
Բնընչացեալ ի բաց լուծին .
Տեսէք ըզնա գետնախըշտի
Սերկ տարածեալ ի հող բանտի ,
Եւ ըզնովաւ , ո՛վ Թըշնամանք ,
Կուտակ դընին դանդաղ կապանք :

Բալ անկասկածք բընաւ ի դոյն
Օ Սիլվեալ յածին խորհուրդք ողջոյն .
Սիտք երազէն յաճախ ըզնա .
Ի լուր ձայնին Խտալիա
Բնձկակարօտ դեռ ըսպասէ .
Բալ Սիլվիէ . . . ահ ո՛չ եւս է :

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Գլխոյ տաքութիւն մը կրնայ զքեզ բշտատ ընկ .
հագար զիդչ եւ ջանք չեն կրնար զքեզ զերծու .
ցանկ :

Գէորգ Ուոպէնսոն անունով մէկը իր
մշտնջենաւոր աքսորուած տեղէն փա-
խած ու իր հայրենիքը դարձած ըլլա-
լուն համար՝ կը բռնուի ու Լիլըբու-
լի ատեանը կը հանուի : Լիլըբուստանեա-
լը կը խոստովանի իր յանցանքը , ու իր
Թշուառ դէպքը պարզ ոճով մը կը պատ-
մէ կարեկից բազմութեան մը առջին՝
այս կերպով . “ Ես , կ'ըսէ , տասնութը
տարուան պատանի մը էի , գողութեան
մը համար ձեռքս զէնք՝ արքունի ճանա-
պարհին վրայ բռնուելով 1820ին , մա-
հուան դատապարտուեցայ . բայց ետ-
քէն այս մահուան վճիռը մշտնջենաւոր
աքսորանաց հետ փոխելով՝ տարագրե-
ցին զիս իմ հայրենիքէս դէպ 'ի Վոր-
հոլանտա , Սիտնէյ քաղաքը . երբ հոն
գնացի , հայրենիքէս հեռանալուս վրայ
սաստիկ ցաւիլ սկսայ . խել մը ատեն
այսնեղութիւնը քաշելէն վերջը , միտքս
դրի որ ինչ կ'ըլլայ ըլլայ դառնամ հայ-
րենիքս . օր մը յաջողութիւն գտնելով՝
գնացի ճամբորդ նաւու մը խորշին մէջ
պահուրտեցայ առանց մէկու մը գիտ-
նալուն , ինչուան որ նաւը ցամաքէն
խել մը հեռացաւ . բայց նաւը հակա-

ուակ հովի մը բռնութենէն չկրնալով աւաջ երթալ՝ դարձեալ Սիտնէյ նաւահանգիստը դարձաւ . ու ես տէրութեան ձեռքը մատնուելով՝ հարիւր գաւազանի հարուած ուտելէն վերջը, Սաքարրի նաւահանգիստը քշուեցայ . հոն տարիի մը չափ ոտքս շղթայի զարկած՝ տխուր և յուսահատ օրերս կ'անցընէի, մէկ կողմանէ հայրենեացս յիշատակովը չարչարուելով, մէկալ կողմանէ քաշած տառապանքներէս նեղուելով . կը տեսնէի զիս զուրկ 'ի սիրելեաց, զուրկ մարդկային ընկերութենէ, շղթայակապ թշուառութեան մէջ : Եւ այս ցաւալի վիճակիս մէջ՝ միտքս դրի ուրիշ փորձ մ'ալ ընելու : Ստտի օր մը ինծի պէս դատապարտեալ պատժակիցներուս հետ խօսքը մէկ ընելով, երկրին ներսի կողմերը փախանք . բայց երկրորդ օրը խուճք մը վայրենիներու մեզի հանդիպելով՝ հագած զգեստնիս և ունեցած կերակուրնիս յափշտակեցին, գընացին : Սենք տարակուսեալ մնացինք յուսահատ խեղճութեան մէջ . եթէ աւաջ երթայինք, անշուշտ աւելի մեծ վըտանգ առաջնիս կար . եթէ դառնայինք, սաստիկ ծեծ մը պիտի ուտէինք, և մշտնջենաւոր շղթայակապ բանտ պիտի մտնէինք . անոր համար ազատութեամբ ճամբանիս շարունակելը աւելի լաւ սեպեցինք : Եւ այդպէս լեւանց մէջ ճամբանիս կորսնցուցած, ասդին անդին գրեթէ վաթսուս օր մոլորած պտըտեցանք, մարմիննիս մերկ, կերածնիս ծաւերու տերևներ կամ ծովային խեցիներ, զայն ալ հազիւ կրնայինք ժողովել ծովին եզերքէն . ասանկով հասանք Բօրդ-Ֆիլիպ՝ իոր հօլանտայի հարաւային ծայրը . հոն խումբ մը զինուորներու հանդիպելով՝ բռնեցին, տէրութեան ատեանը հանեցին զմեզ, ու զրկեցին զմեզ Սոլ Ռիվըր, հոն ածխոյ հանքին մէջ աշխատելու համար . բայց ինչ և է մեզի մէյմէկ փոխ զգեստներ տուին մարմիննիս ծածկելու, ինչուան որ տէրութեաննաւ մը ան կողմերը գալով ածուխ վերցընելու՝ առաւ զմեզ տարաւ դարձեալ Սիտնէյ, որպէս զի մեր փախուստը

պատժեն : Եւ ինչ մէկ խորշին մէջ փակեցին զմեզ . պառկելու անկողիննիս էր ածխի քուրճերը՝ վրան առագաստ մը փռած . ասանկ խեղճ ողորմեալբար Սիտնէյ որ հասանք, բնակչաց սիրտը չդիմացաւ, մեզի կարեկից ըլլալով քանի մը զգեստ ձարեցին, բայց դեռ մէջերնիս մարդ կար որ վեց ամսոյ չափ միայն հաստ լաթէ վարտիքով մը մնայ . ետքը վճիռնիս ելաւ հարիւրական գաւազանի հարուածք և Սաքարրի նաւահանգիստը աքսորուիլ . թէպէտ և բժիշկներուն վկայելով՝ թէ ծեծի չենք դիմանար կը մեռնինք, ծեծ ուտելէն ազատեցանք, բայց երկրորդ վճիռը կատարեցին վրանիս՝ որ էր աքսորումը : Հոն ալ խել մը ատեն խեղճութեան մէջ կենալէն վերջը, նորէն փախչելու փորձութիւնը սկսաւ գալ վրանիս ազատութի գտնելու յուսով : Եւս երրորդ անգամն էր . գտանք մէկ նաւակ մը, մտանք մէջը քանի մը ուրիշ դատապարտեալներ ալ մէկտեղ, և կերակուր չունէինք . շապիկնիս առագաստի տեղ գործածեցինք . ներսէն դրսէն մերկ . դրսինը փոյթ չէր, ներսի մերկութիւնը անտանելի էր . ինչ որ ճիշդ անօթութեամբ չարչարուելով՝ հազիւ հազ հասանք () պարզաւ ըն նաւահանգիստը Սան-Տիմէի մէջ . ցամաք ելանք չելանք, նորէն բռնուեցանք, նորէն դարձուցին զմեզ Սաքարրի նաւահանգիստը, ու հոն, աւելի խիստ բանտի դատապարտելով, Պիկ կղզին անցուցին զմեզ : Եւսպէս սարսափելի էր այս բնակութեան վայրը, որուն ճշգրիտ նկարագրութիւնը չպատմուիր . քանի անգամ եղեր է որ քանինք խալըսելու համար մարդասպանութիւններ ըրեն են, որպէս զի Սիտնէյ զրկուին հոն դատուելու համար, թէպէտ և աղէկ գիտնալով որ պատիժնիս մահ պիտի ըլլայ, բայց այսու ամենայնիւ ճամբորդութիւնը իրենց աչքին ազատութեան յոյս մը կու տար : Բիրս անունով մէկը գիտեմ, որուն պատմութիւնը կարգէ դուրս սոսկալի է . բայց պատմեմ հոս : Եւս մարդն ալ մեզի պէս խեղճ միտքը փախչելու տալով՝

կը յաղթուի այդ փորձութենէն , սիրտ կ'ընէ իր քանի մը ընկերակիցներուն հետ ճամբայ կ'ելլէ . օրերով քայլելէն վերջը՝ պաշարնին շատոնց կը լմնայ , կերակուր չեն գտնար , ճարերնին կը հատնի և յուսահատ խորհրդով վիճակ կը ձգեն մէջերնին , որ որուն վրայ որ ելլէ , միկանոց կերակուր ըլլայ . և կարգաւ բաց 'ի Վիրսէն և ուրիշ իր մէկ ընկերէն , ամէն ալ մէկիկ մէկիկ կերակուր կ'ըլլան . ետքը ետքը այդ երկուքը կը սկսին կատաղած մտածել իրարու վրայ . երկուքն ալ իրարու միտքը կը հասկընան , բայց չեն ալ ուզեր իրարմէ հեռանալ , որ չըլլայ թէ որսերնին կորսնցընեն . վերջապէս Վիրս կը սպաննէ ընկերը՝ իրեն կերակուր կ'ընէ : Վանի մը ժամէն Վիրս տեղացիներէն բռնուելով տէրութեան ձեռքը կը մատնուի , որ այն պիտի անօրէնութեամբ ապրելուն համար զինքը կը կախեն : Այդպիսի վշտալից կենաց մէջ եօթը տարիէն աւելի բնակութիւն ըրեր եմ . վայ ինձ խեղճ Ռոպէնսոն . բայց դեռ յոյս ունէի , դեռ փախչելու ետեւէ էի , ու յարմար միջոց մը գտնելով՝ գնացի պահուցողաց նաւի մը խորշին մէջ երկու իրեք շաբաթ . բայց դարձեալ չյաջողեցաւ , որովհետեւ Ս . Հեղինէ կղզին հասնելուս պէս , նաւապետը յանձնեց զիս Անգղիացուց պետութեան ձեռքը , որոնք բռնեցին զիս Վարեյուսոյ գլուխը զրկեցին . անկէց ալ անցուցին Ռօպին կղզին , ուր եօթը ամիս չափ ոտուրներս ծանր շղթայի տակ կ'աշխատէի , մինչև դարձեալ Աքարրիի նաւահանգստին բանտը մտայ : Այս ճամբորդութեանս ատեն ալեկոծութեան հանդիպելով՝ քաջասրտութիւն ցուցրցի , որով նաւապետին շնորհքով՝ տէրութեան գլուխութիւնը ողորմեցաւ ինձի՝ իրեք տարիէն ետքը () պարգաւըն քաղաքը զրկեց , որ հոն իբրեւ ազատ գաղթական կեանքս անցընեմ , առանց երկրէն հեռանալու : Բայց այս ազատութիւնը իմ աչքս չըկշտացուց , դարձեալ ես սիրելիներս կը յիշէի , ու իմ հայրենիքս կը հառա-

չէի : Վեղեցիկ օր մի էր . ամերիկացի կէտորսի նաւ մը մտայ , որուն մէջ քանի մը ամիս ճամբորդութիւն ընելէս ետքը , սկսայ կասկածել թէ չըլլայ որ այն նաւապետն ալ զիս մատնէ . այս վախով յանձն առի Վիր Օլանտայի մէջ թափառելու : Հոն տեղի բնակչաց հետ շատ լաւ յարմարեր էի , ինչուան որ յարմար միջոց մը ձեռք ձգելով՝ մտայ ուրիշ ամերիկացի նաւի մը մէջ՝ որ Վոսդըն կը դառնար . անկէց Վէպէք անցայ , ետքը Վրինօք , ի վերջոյ ու ետքը Ռէնչեսթեր իմ հայրենիքս . ուրախութիւնս մեծ եղաւ , փառք տուի Աստուծոյ ու սկսայ իմ քրտինքովս ապրուստս ճարելու , չէի կարծեր որ այնչափ տարիէն ետեւ ալ տէրութիւնը իմ վրաս մտածէ . բայց խաբուած գրտնուեցայ , — Վեղք Ռոպէնսոն դարձեալ ինքը կը վկայէ իր վրայ , որ իր առջի դատապարտութենէն ետքը զգաւ տացեր ու բողոքովին փոխուած՝ աղէկ կեանք անցուցեր է . միայն իրեն սաստիկ բաղձանքը հայրենիքը տեսնելու պատճառ եղեր է իրեն իր քաղաքը դառնալու : Այսպէս լմնաց պատմութիւնը , յուսալով որ թերեւս ատեանը ողորմի իրեն խեղճութեանը վրայ : Որչափ որ պարզ էր իրեն պատմած պատմութիւնը , այնչափ մեծ տպաւորութիւն ըրաւ զգայուն բազմութեան մը սրտին վրայ : Ինչ՞ մարդ . յանցանքի մը օրինօք դատապարտեալ , քսան տարիէն աւելի տարագիր եղած՝ հայրենիքէն ասդին անդին աքսորուելով , դեռ կը յիշէր իր սիրելի երկիրը ու իր անպարտելի յուսոյն զօրութիւնը , ուսկից ոչ երբէք թուցեր էր , որուն սրտին վրայ կը վառէր հայրենեաց սէր մը ու գութ մը , ու իր դառն տանջանացը մէջ հայրենիքին կը բաղձար ու կը հառաչէր . իր ըրած նկարագիրը , ու այնչափ դժբաղդութեանց հետքը երեւին վրայ կ'երևային , ոչ մէկը չէր կրնար անտարբեր աչքով վրան նայիլ . և ինքը իր ազատութիւնը յուսալով , զաւտաւորին նոր վճիռը լսելու յարգանք խոնարհեցաւ տօգոյն դիմօք : Այս

կերպով սկսաւ դատաւորը. «Իրաւցընէ պէտք էր որ անդառնալի ըլլայ վճիռը, ինչպէս որ դատաստանը որոշէր է. անոր համար ինծի հիմա ուրիշ բան չիյնար ընել, բայց եթէ հաստատել դարձեալ իր առջի վճիռը՝ որով դատապարտուած

է (Ստպէնսոն 'ի մշտնջենաւոր աքսոր, և օրէնքը կը հարկադրէ խրկել զինքը դարձեալ այն առջի բնակարանը ինչուան իր մահը, որուն սոսկալի նկարագիրը քիչ մը առաջ ինքն իր բերնովն ըրաւ.», Լ. Ստպէս ըսելով՝ վճիռը հաստատեց:

Բ Ն Ա Կ Ա Ն Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կ զ ա ք ի ս :

Կզաքիսը մնակեր կենդանիներուն մէկ ցեղին գլխաւորն է, որուն ցեղէն են կուզը, Ժանտահոտ աքիսը, սամյը, վայրի աքիսը, սովորական աքիսն ու սպիտակ աքիսը: Կզաքիսը շատ կը նմանի կուզին, անանկ որ եղանակ կ'ըլլայ՝ որ գրեթէ անկարելի է արտաքին կերպով մը զանազանել մէկմէկէ, ինչպէս որ շատ բնապատումք ալ իրարու հետ չփոթեցին զասոնք, կարծելով թէ կզաքիսը վայրի կուզ է, իսկ կուզը ընտանի կզաքիս: Բայց որպէս զի չփոթին ասոնք մէկմէկու հետ, պէտք է գիտնալ մէջերնին եղած տարբերութիւնը. կուզը ամենեւին իր գոյնը չփոխեր, և իրեն առանձին յատուկ բնաւորութիւն

ունի, ինչպէս նաև կզաքիսն ալ իր յատուկ բնաւորութիւնը: Կուզը ամենեւին մարդկանց հետ ընտանութիւն չունի՝ ինչպէս աղուէսը և Ժանտահոտ աքիսը, որոնք իրենց կերակուրը գտնելու համար տանց չորս կողմերը կը պտըտին: Իրենց սովորութիւններովն ու բնակութեան տեղովն ալ դարձեալ կը զանազանին ասոնք իրարմէ: Կզաքիսը բաց տեղեր կը պտըտի և անտառներու խորերը, ծառերու վրայ կը բնակի. ընդհակառակն կուզը բնակութիւն եղած տեղումք կը կենայ, հին շէնք, չոր խոտի շտեմարաններ, պատերու ծակեր կը փնտրուէ, ու հոն տեղումքը իր բնակութիւնը կը հաստատէ: Դարձեալ՝ կուզը ամէն բարեխառն, նաև տաք կլիմաներու տակ ալ կը գտուի, ինչպէս